

Cendres, la novel·la inèdita d'Aurora Bertrana que atemptava contra la moralitat

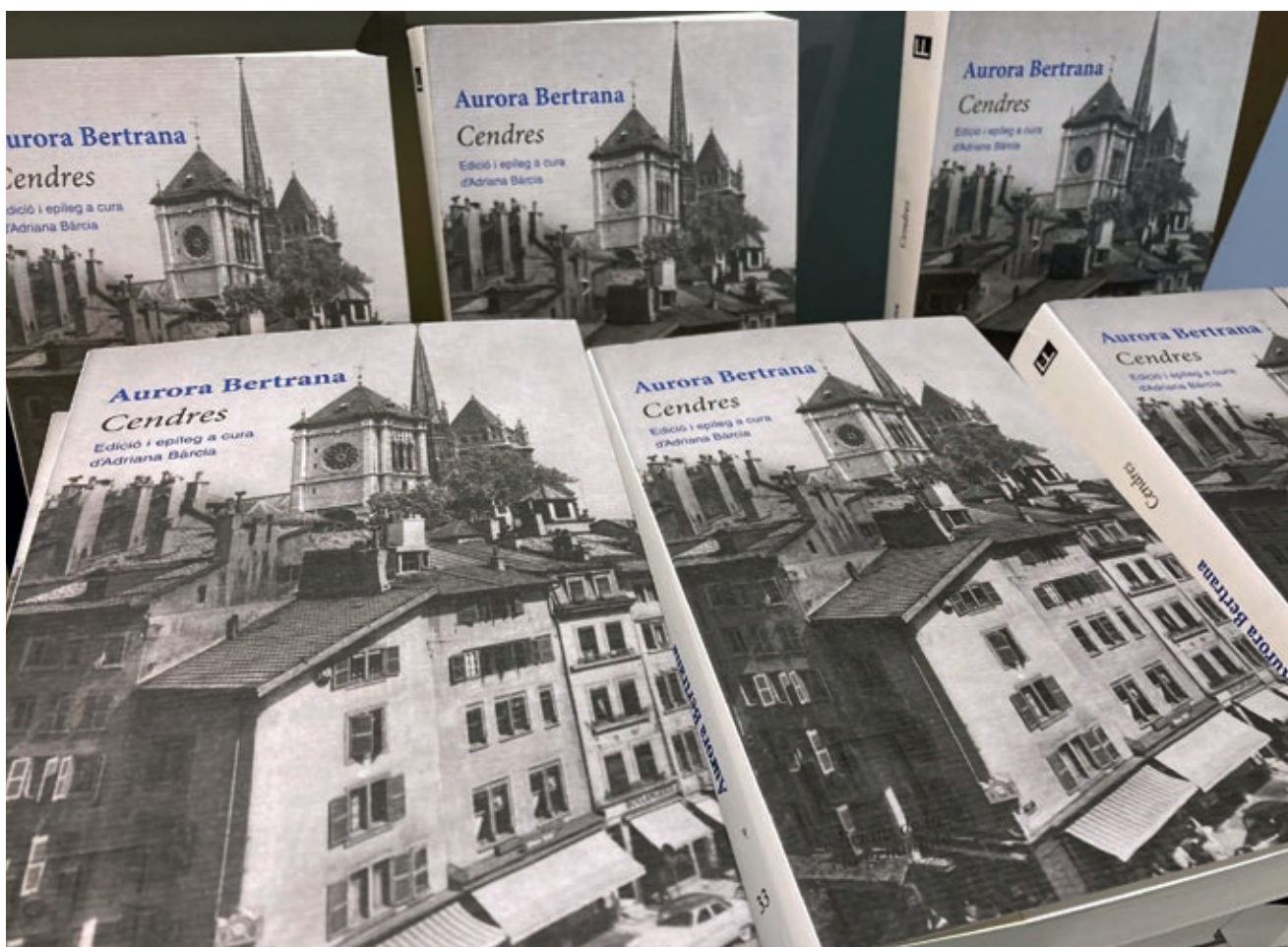
Text i fotos > **ADRIANA BÀRCIA** José, escriptora i filòloga

Cendres i *L'inefable Philip* són dues cares d'una mateixa novel·la que Aurora Bertrana no va poder publicar i que per fi veu la llum. Aquests mecanoscrits del Fons Bertrana de la Universitat de Girona amaguen diverses històries dignes d'inspirar una altra novel·la basada en fets reals.

Tot apunta que Aurora Bertrana va escriure *Cendres* a principis dels anys seixanta. La novel·la explica la història d'un matrimoni peculiar a cavall de Catalunya (Barcelona i la Costa Brava) i Suïssa (Ginebra i Satigny), just abans i després de l'esclat de la Guerra Civil. L'Anna Valls n'és la protagonista. Aquesta jove burgesa s'enamora per-

dudament d'en Philip Seyin, un anglès no avesat a conservadorismes conjugals. A través de les coneixences del seu marit, la noia s'endinsarà en ambients bohemis en què coneixerà artistes i personatges pintorescos per a qui *la joie de vivre* i la diversitat sexual (l'autora en diu «els quatre sexes») són el pa de cada dia. Així doncs, davant la hi-

>> Exemplars de l'edició del 2022 de *Cendres*. A la coberta, la Place Bourg de Four de Ginebra als anys quaranta. (Foto: BIBLIOTHÈQUE DE GENÈVE. E. ROMA.)

pocresia d'una societat dita «benpensant», Bertrana confronta un amor lícit i «pur» amb adulteris consentits i certes actituds «immorals». En l'original de *Cendres*, l'abús de menors, suïcidis passionals i avortaments intencionats ocupen l'espai públic sense camàndules. A més, l'obra desplega un ventall antropològic ampli, que va des de minyones i pescadors fins a aristòcrates extravagants, passant per industrials tèxtils, comptables, milicians i gent de la faràndula.

Cendres és la primera novel·la en català en què Bertrana ficciona aquest període basat en la pròpia biografia. Hi recrea escenes de la guerra (llegiu els capítols corresponents de *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya* i l'inèdit *Quelques tableaux de la guerre d'Espagne*) i l'exili a Suïssa. El 1938 la gironina torna a Ginebra, una ciutat que, tot i certes dificultats, l'havia acollida com a estudianta de música (1922-1924). Suïssa va suposar el primer gran viatge i l'eclosió de Bertrana com a escriptora. Durant aquells anys va recórrer el país tocant en hotels alpins, va fundar la primera *jazzband* femenina d'Europa i va conèixer el seu marit, l'enginyer Denys Choffat, amb qui primer es va instal·lar a Annemasse (Alta Savoia) i després, a Vil·la Gilly (Grand Lancy). Gràcies a la immersió helvètica, l'autora es va impregnar d'un ambient modern, culte i cosmopolita. Per contra, l'exili va mostrar-li la cara gèlida de la ciutat. Bertrana hi va tornar sola i desemparada: Choffat havia passat al bàndol nacional i la família política no va complir amb les expectatives.

La situació precària la va dur a malviure en unes golfes del carrer Winkelried i en cambres rellogades on va caure malalta. A les *Memòries* exposa com les condicions duríssimes contrastaven amb l'enriquiment artístic i personal que li va proporcionar l'ambient dels cafès bohemis. Al Fons Bertrana de la UdG trobem *Notes pour le roman* (del 1940/1942), amb la dedicatòria «Pour Guy». En aquests apunts l'autora expressa com aquella «âme collective»

La novel·la explica la història d'un matrimoni peculiar a cavall de Catalunya i Suïssa just abans i després de l'esclat de la Guerra Civil

>> Aurora Bertrana en els darrers anys de vida. (Foto: PÒRTIC)

l'atreia, li resultava «bizarre» i, alhora, «intéressant». Malgrat les diferències, ella també se sentia un individu «als marges».

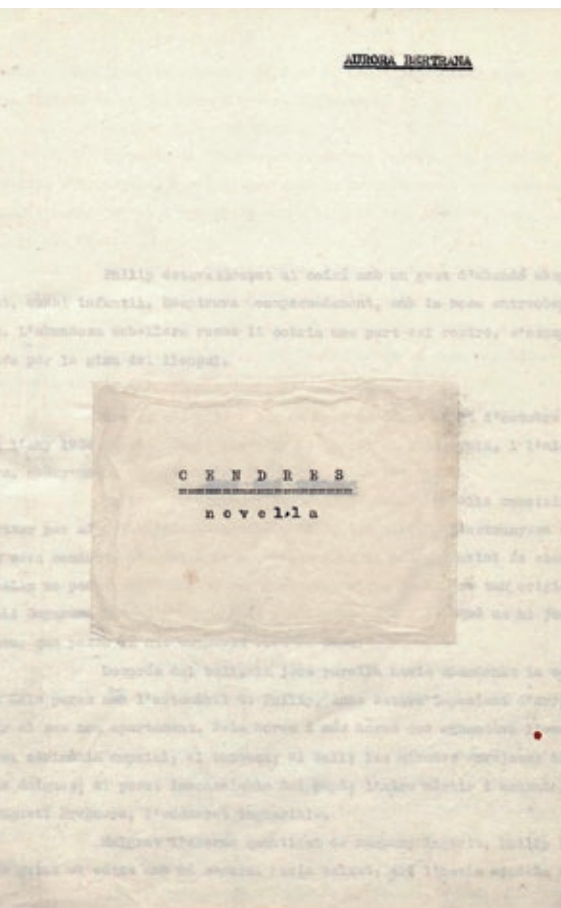
En veritat, Aurora Bertrana i Anna Valls se situen a poca distància. Totes dues fugen de la guerra embotides en un tren. La família Valls rep la filla amb els braços oberts a la tranquil·la vila de Satigny; altrament, Bertrana se les haurà amb tot d'entrebancs. Són dones enamorades i abandonades que descobreixen les múltiples formes de l'amor tot destapant la capsa dels trons. Dones amb bagatge cultural que se senten brutes en arribar a l'elegant i plàcida *gare* de Cornavin, on homes i dones passegen aliens als estralls de la guerra. Dones que coneixen més bé Ginebra que Barcelona. No endebades, en una carta a Ventura Gassol el 28 de desembre de 1941, Bertrana exclama: «Ginebra, la meva Ginebra!». Perquè Ginebra sempre serà, per a Bertrana, «la ciutat». Es tracta d'un epicentre emocional. A les *Memòries* rebla el clau: «A Ginebra hi restaria, hi lluitaria, aniria de fracàs en fracàs, hi passaria gana i fred, hi emma-

laltiria, m'hi refaria... I, després de tot, no me'n penediria mai, ho acceptaria tot amb una estranya alegria que equival a una altra mena de triomf».

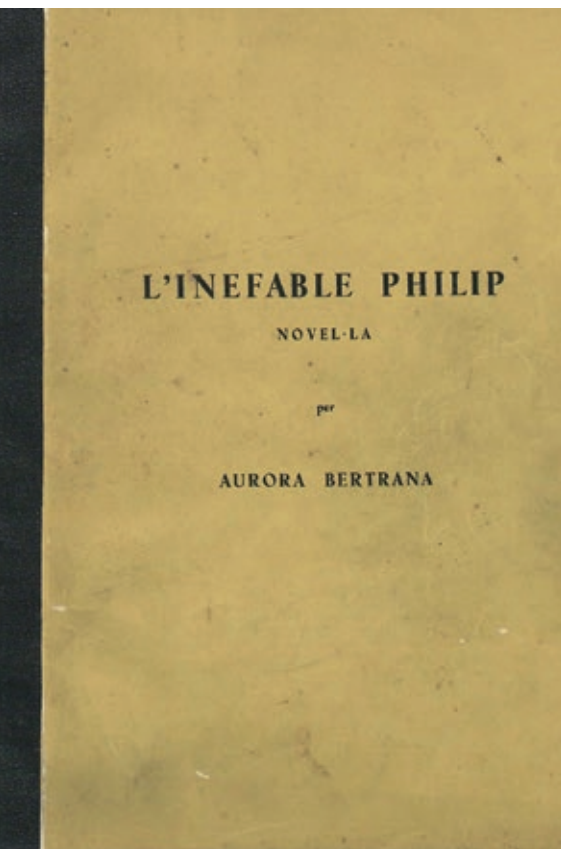
La bohème Genovaise

Els artistes bohemis de *Cendres* es corresponen amb diversos personatges que apareixen al segon volum de les *Memòries*. Així doncs, a la novel·la trobem els equivalents als pintors Guy d'Ingouville i Jean van Berchem, que són els àngels de la guarda que asseguren a Bertrana un sostre a les golfes de la *rue Winkelried*. També hi ha l'homònim de Raoul Bovy-Lysberg, un mecenes d'origen aristocràtic que, com els altres dos, sentia predilecció per «joventíssims pastisserets». Charles Ould, un poeta interessat en aprendre català, i Charles Grobéty, un artista modest d'arrels italianes, hi troben els seus representants, així com el pintor Frank Chabry. En realitat, Bertrana no tergiversa gaire els noms, de manera que uns i altres s'identifiquen fàcilment.

En tot cas, la separació de Choffat podria prendre's com a punt de partida de *Cendres*. L'autora havia estat plenament enamorada del seu marit; les cartes a Lluís Nicolau d'Olwer, sobretot les de la Polinèsia (1926-1929), així ho corroboren. Amb tot, durant els anys d'exili, Bertrana obre el cor a un altre

>> Els mecanoscrits originals de *Cendres* i *L'inefable Philip*. (Foto: UNIVERSITAT DE GIRONA. FONS BERTRANA.)

inquí: Guy d'Ingouville. Les lletres a Ventura Gassol expliciten un amor no correspost envers un home obert a diverses «conquestes»: un amor com el de l'Anna per en Philip.

Això no obstant, a les *Memòries* les referències a un tal Philip són vagues i poc convincents, tot defugint el binomi d'Ingouville-Seyin. Ara bé, els punts de confluència són inqüestionables. Bertrana va conèixer el pintor a Barcelona. La família Ingouville (o d'Ingouville), amb eminent ascendència castellana, havia romàs a París, Londres i Montevideo (on Guy va néixer). El pintor es va formar a Londres i a la Suïssa *romande* en art, però també en agricultura, per la qual cosa va dedicar-se a la seva vinya de Satigny. Va viatjar per Grècia, Itàlia, Espanya (especialment, Eivissa)

i França. Va exposar en diverses galeries, sobretot ginebrines. Va pintar un retrat d'Aurora Bertrana, que es va incloure en la retrospectiva que va tenir lloc a l'Athénée de Ginebra el 1959. En el mateix catàleg de la mostra s'inclouen autotrats que quadren amb la descripció física de Philip Seyin. El 22 de setembre de 1958, va ser incinerat en el crematori de Saint Georges. La causa de la mort: una llarga malaltia produïda arran d'un accident d'automòbil en què el seu amic Raoul Bovy-Lysberg també va perdre la vida.

Així mateix, el Fons Bertrana conserva diversos textos afins a *Cendres*. Entre els més representatius hi ha *Épaves* (mecanoscrit datat el 25 de juliol de 1952), en què desfilen personatges pintorescos de la Ginebra bohèmia, entre els quals hi ha un Philippe. La protagonista, amb el nom simbòlic de *Soleidad*, és l'*alter ego* de la gironina, una refugiada que viu a l'emparedat d'una aristòcrata russa (aquí s'aprecia la referència a Gal·la Tomaixevska, que la va protegir durant uns anys). A *Mujer extraviada* (novel·la incompleta datada el 7 de setembre de 1951) Ginebra és el teló de fons i es repeteix el nom de *Soledad* per al personatge principal. Al mecanoscrit *Els Norboth. Extracte del diari d'Aline Fournier* (fulls solts datats a Tossa el 1968), l'autora parteix de les guerres europees per explicar-nos la

història d'una dona estrangera enamorada d'un homosexual amb qui es casa per raons socials. A la novel·la inacabada *Pau Strum* (1936) i en un altre manuscrit titulat *Evocaciones de una vida errante. La primera amistad* (fulls solts sense data), Bertrana subratlla, un cop més, el sentiment de solitud en tant que dona estrangera a Ginebra. La fascinació pels personatges pintorescos també és present en un altre projecte de novel·la titulada «Los rusos».

La fixació per escriure sobre els «invertits» també és una constant en diversos documents. *Notes pour le roman* representa un esbós d'una possible novel·la basada en l'amor frustrat d'una dona per un homosexual. El 1938, en un esborrany de carta per a Rafael Dalmau, el qual li demana-

va consell per escriure una novel·la amb *menages à trois*, Bertrana reprova el plantejament considerant-lo «inadmissible» i «moralment insostenible». Així, a les *Memòries* escriu: «La lectura d'unes certes obres d'André Gide em feia vomitar». En l'urbs progressista de *La ciutat dels joves* (1971), si

«el delictes» (l'homosexualitat) no es veu, s'evita l'escàndol. Segons aquesta darrera obra de ficció de la gironina, «l'homosexualisme obeeix a una deformació física, a una costum adquirida en la infància». De fet, la censura franquista va suprimir els fragments sobre un tema que va veure la llum en la reedició del 2019 de Males Herbes. En conseqüència, en Bertrana, el tractament de la diversitat sexual dista d'una acceptació sense reserves.

Salvador Espriu i la moralitat qüestionada

L'autora no va aconseguir publicar *Cendres*, malgrat el pròleg de Salvador Espriu. El poeta va enviar-li el text, juntament amb una carta datada el 3 de gener de 1964, en què remarcava la «tècnica afinada» d'una escriptora «amb moltes hores de vol literari i humà». A parer seu, «Aurora Bertrana no judica ni disculpa, ni condemna, ni tan sols comenta, només s'arrisca i es compromet a contar. Conta amb un punt de fredor, amb una volguda austeritat de recursos estilístics que

protegeixen tanmateix una amagada tendresa, potser d'arrel franciscana, latent però discernible, una de les arrels que vivifiquen la tradicional visió catalana del món». Efectivament la novel·la no presenta giragonses estilístiques, cosa que s'adiu amb la manera de fer de Bertrana. Això sí, Espriu subratlla l'«orella atenta» amb què s'ha d'escoltar el «discret i sever advertiment moral» de l'obra.

Vist el fracàs, Bertrana reescriu *Cendres* i li canvia el títol per *L'inefable Philip*. Manté l'espina dorsal de l'obra, depura alguns fragments i elimina algunes cireretes. Així doncs, suprimeix la temptativa d'avortament que no es du a terme i que dona com a resultat un fill inoportú (el petit Howard és tan insubstancial com prescindible per al desenvolupament de la novel·la) i una de les amants d'en Philip, que intenta suïcidar-se quan aquest l'abandona. L'operació estètica tenia l'objectiu de guanyar el premi Sant Jordi de 1967, cosa que tampoc va arribar a bon port.

El «problema» anava més enllà del fet literari, a les *Memòries* especifica: «¿Què hauria pensat Prudenci Bertrana del cas ocorregut a la seva filla, també escriptora, seixanta anys més tard de la publicació de *Josafat*? L'esmentada filla rebria una telefonada del president del Jurat que havia de jutjar un original seu presentat a concurs i, certament, la millor presentada a concurs, com *Josafat*, i alhora l'advertia —paraules textuales—: “No et facis il·lusions quant al premi”. I això passava a la liberalíssima Barcelona dels volts dels seixanta, en plena època de desmoralització literària i clerical».

Per tant, ambdues novel·les i *Épaves* («cosina germana» de *Cendres*) van patir la mateixa sort. Aquest darrer manuscrit, en què Bertrana treballava ja al desembre de 1941, no es va publicar perquè a Ginebra aquest «tipus» de personatges eren massa reconeixibles i perquè un editor va qualificar-lo de «novel·la d'escàndol».

Així doncs, prenent el títol de *Cendres* i el cos de *L'inefable Philip* (a més del pròleg d'Espriu), l'exemplar d'Edicions de la Ela Geminada ret homenatge a una novel·la de la qual se'n podrien escriure dues més: la que desvelaria les trifulgues de Bertrana en escriure-la i voler publica-la, i la que explicaria què ha suposat el projecte de treure-la a la llum en ple segle XXI.

>> Conferència sobre Aurora Bertrana i presentació de *Cendres* al Musée d'Etnographie de Genève per part d'Adriana Bàrcia. (Foto: M. ROVIRA)